

Kirja-arvio: Juha Raipola – *Ihmisen rajoilla. Epävarma tulevaisuus ja ei-inhimilliset toimijuudet* Leena Krohnin Pereat munduksessa

Kaisa Kortekallio

Raipola Juha. *Ihmisen rajoilla. Epävarma tulevaisuus ja ei-inhimilliset toimijuudet* Leena Krohnin Pereat munduksessa. Tampere: Tampereen yliopisto, 2015. ISBN 978-951-44-9805-3.

Luettavissa osoitteessa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9805-3>.

”*Pereat mundus* on loppuista kertova teos, joka ei lopulta paljasta lukijalleen yhtään kerronnallista loppua.” (203.)

Leena Krohnin *Pereat mundus. Romaani eräänlainen* (1998) on monitahoinen teos, eräänlainen tesserakti. Se väreilee tuntemattomien tuhojen laidoilla, tiloissa joissa uusien teknologioiden tuottamat ei-aivan-inhimilliset oliot kauhistuvat omasta ajattelustaan. Se on allegoriaa täynnä, ja samalla se välittää nykyhetken materiaalista todellisuutta tavalla, johon realistinen kirjallisuus harvoin pystyy.

Juha Raipolan väitöskirjatutkimus *Ihmisen rajoilla. Epävarma tulevaisuus ja ei-inhimilliset toimijuudet* Leena Krohnin Pereat munduksessa (2015) käsittelee *Pereat munduksen* rakenteellisia ja temaattisia piirteitä laajan teoriapatterin avulla. Kohdetekstin luonne oikeuttaa lähestymistavan laajuuden: Krohnin teksti ammentaa monista länsimaisen ajattelun suuntauksista ja ottaa aiheikseen niin identiteetin vaihtuvuuden kuin tietoteknologiainkin.

Posthumanistinen teoriakudelman

Raipola nimeää keskeisimmäksi lähestymistavakseen deskriptiivisen poetiikan, johon kuuluu tutkittavan teoksen kunnioittaminen teoriaa täydentävänä ja muokkaavana vaikutteena. (22; McHale 64–65.) Krohnin teoksen tutkiminen saakin Raipolan kutsumaan esiin poettisen periaatteen, jonka hän nimeää vaihtuvan todellisuuden poetiikaksi. Raipolan mukaan vaihtuvan todellisuuden poetiikka pitää sisällään kaksi keskeistä filosofista perusoletusta: ”Ensimmäisen mukaan kokevan yksilön näkökulma todellisuuteen on jatkuvasti avoin muutokselle, ja toisen mukaan koko havainnoitu materiaallinen todellisuus on jatkuvassa muutoksessa” (22–23). Vaihtuvan todellisuuden

poetiikka tuottaa rajoituksistaan tietoista ihmisyyttä, joka toimii jatkuvasti muuttuvassa maailmassa. Raipolan lähestymistapa perustuu myös aiempaan Pirjo Lyytikäisen tekemään Krohn-tutkimukseen, jossa Krohnin tuotanto hahmotetaan hermeneuttiseksi merkitysten etsinnäksi pikemminkin kuin juonelliseksi fiktioksi (24; Lyytikäinen).

Raipola hyödyntää tutkimuksessaan Serenella Iovinin ja Serpil Oppermannin kehittelemää materiaalisen ekokritiikin viitekehystä, joka sijoittuu osaksi posthumanistista tutkimussuuntausta ja yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden materiaalista käännettä. Materiaalinen ekokritiikki siirtää tutkimuksellisen fokuksen luonnosta materiaan. Tämän siirtymän ansiosta ekokriittistä näkökulmaa voidaan soveltaa myös teoksiin, joissa ihmistodellisuudesta erillistä ”luontoa” ei kuvailla lainkaan. (27; Iovino 56.) Materiaalinen ekokritiikki asettuu Raipolan tutkimuksessa pikemminkin orientoivaksi aatteeksi kuin aktiivisesti uutta tulkintaa tuottavaksi työkaluksi. Se perustelee temaattisen fokuksen: ”keskeisimmät tutkimuskysymykset kohdistuvat ihmisen ja ihmisruumiin väistämättömään yhteenkytkeytyneisyyteen muiden toimijuuksien kanssa” (30). Orientaatio nostaa teoksesta esiin ihmisen erillisyyttä ja varmuutta kyseenalaistavia ilmiöitä: synteettisen biologian ja tietotekniikan kehityksestä nousevat ei-inhimilliset älyt, ekologista tasapainoa horjuttavan ympäristökriisin, maailmanlopunpelon ja tulevaisuuden visioinnin moninaiset tavat.

Raipola on kuitenkin myös kriittinen joitakin viitekehýksensä piirteitä kohtaan. Hän kyseenalaistaa Iovinin ja Oppermannin tavan esittää materia lähtökohtaisesti ”kertomuksellisena”. Materiaan kertomuksellistamisen kritiikki osoittautuu läpi tutkimuksen kantavaksi argumentiksi, joka sitoo yhteen kohdeteoksen temaattiset ja rakenteelliset piirteet. Raipolan tulkinnan mukaan *Pereat mundus* haastaa kohtaamaan ”enemmän kuin inhimillisen todellisuuden” kertomuksellisuutta vastustavat prosessit. ”Inhimillinen tarve ymmärrettäville kertomuksille saa teoksessa vastineensa kompleksisesta luonnontodellisuudesta, joka ei asetu kertomusmuodon edellyttämiin puitteisiin: ihmisruumista ympäröivästä tai ruumiin sisäisestä todellisuudesta ei löydy selkeitä kerronnallisia alkuja tai loppuja tai selkeitä toimijoita, jotka voitaisiin eri tapauksissa nimetä tapahtumien aiheuttajiksi.” (203.) Tällainen tulkinta tekee Raipolan väitöskirjasta todella posthumanistista kertomuksentutkimusta: samalla kun se aktiivisesti tuottaa lisää merkityksiä se myös osoittaa inhimillisen merkityksenannon rajallisuuden.

Näitä suuria linjauksia tukee valikoima kirjallisuudentutkimuksen perinteestä kumpuavia käsitteellisiä työkaluja. *Pereat munduksen* rakenteellista avoimuutta ja jännitteisyyttä Raipola lähestyy novellisikermän käsitteen avulla, ja kiinnittää samalla huomiota kerronnallisten sulkeumien puutteeseen teoksessa. Myös teoksen allegoriset keinot ja mytologiset alluusiot saavat vuorollaan huomion.

Krohnin teoksen suhdetta tieteisfiktion perinteeseen Raipola lähestyy lähinnä Gary K. Wolfen esittämän ”lajien sekoittumisen” idean avulla. Tieteisfiktion keskeiset elementit ovat nykyään kutoutuneet myös osaksi muita kirjallisuudenlajeja. (120; Wolfe 27.) Raipola näkee *Pereat munduksen* osana tendenssiä, jossa tieteisfiktiiiviset elementit ja ikonit ovat yleistyneet osaksi kulttuurista kenttää ja aikalaiskeskustelua. *Pereat mundus* ei hänen mukaansa asetu osaksi Damien Broderickin määrittelemää tieteisfiktion megatekstiä, jossa genreteoksen ymmärtäminen vaatii lukijaltaan tiettyjä genretekstien kokonaisuudesta kumpuavia ennakkotietoja ja -taitoja (119; Broderick xiii), eikä se myöskään ”perustu tieteisfiktion tyypillisille juonirakenteille” (7). Teoksen keskeisinä interteksteinä Raipola mainitsee tieteisfiktion sijaan tiedekirjoittamisen ja populaarin tulevaisuudentutkimuksen (120–121). Tästä huolimatta Raipola käyttää tieteisfiktion tutkimuksessa kehitettyjä jäsennyksiä ja käsitteitä aktiivisesti hyväkseen tarkastellessaan teoksen tieteisfiktiiivisiä piirteitä.

Sulkeumallisista kertomuksista emergenttiin moninaisuuteen

Raipolan tulkinnassa Krohnin teos asettuu vastahankaan suhteessa transhumanistisen ajattelun teleologisiin visioihin, eppisiin evoluutiokertomuksiin ja apokalyptisiin lopunvisioihin, joissa kaikissa historia ja tulevaisuus järjestyvät ennaltamäärätyn lopun mukaan. Keith Ansell-Pearsonin näkemyksiin tukeutuen Raipola esittää, että transhumanistiset visiot perustuvat luonnonprosessien ja etenkin evoluution antropomorfisointiin. Transhumanistisessa ”suuressa kertomuksessa” evoluutio on paitsi kaikkia luonnonjärjestelmiä koskevaa, myös tavoitteellista: ihmisen kaltaisena toimijana käsitetty evoluutio pyrkii järjestämään ja kontrolloimaan materiaalisen todellisuuden moninaisuutta. Ihmisen rooli on edistää tätä kosmista edistyskertomusta, jonka lopullisena tuloksena ja sankarina on yleensä teknologisesti tuotettu postinhimillinen äly. (73–74; Ansell-Pearson 220–223.)

Pereat munduksessa tekoälyn läsnäolo ei vähennä inhimillisen elämän epävarmuutta tai evolutiivisten prosessien yllättävyyttä, ja transhumanistinen teknotranssendenssi näyttäytyy vain yhtenä keinona vähentää epävarmuuden ja tulevaisuuden uhkakuvien herättämää ahdistusta. Krohnin lähestymistapa muistuttaakin Raipolan mukaan eniten David Rodenin spekulatiivista posthumanismia, joka tunnustaa teknologisesti tuotetut ei-inhimilliset olennot materiaalisena mahdollisuutena, mutta ei ota kantaa siihen, pitäisikö niitä tarkoituksellisesti luoda. (78, alaviite; Roden.)

Sulkeumien ja kertomuksellistamisen vaihtoehtona on Raipolan tulkinnassa emergenssin periaate, johon monet *Pereat munduksen* käsitteellisistä jäsenyksistä palautuvat. Niin ihmisen kuin tekoälynkin tietoisuus saa selityksensä materian emergentistä itseorganisoituvuudesta, ja niin historia kuin evoluutiokin kehittyvät kohti ennalta tuntemattomia, mahdollisesti tuhoisia tulevaisuuksia. (83–88.) Tutkimuksensa päätöskappaleessa Raipola korostaa, että *Pereat mundus* alleviivaa ”jatkuvaa näkökulmanmuutosten tarpeellisuutta, todellisuuden paradoksaalisuutta ja kertomuksiin sisältyviä aukkoja” (203).

Enemmän kuin inhimillinen teksti?

Teoreettisten vaikutteiden moninaisuudesta huolimatta Raipolan tutkimuksen tyyli on varma, täsmällinen ja harkitseva. Hän perustelee kärsivällisesti jokaisen käyttämänsä käsitteen tarpeellisuuden. Tämä harkitsevaisuus on tervetullut osoitus siitä, että posthumanistinen tutkimus voi kyseenalaistaa humanistisen tutkimuksen perinnettä sysäämättä syrjään sen arvokkaita puolia. Raipolan tutkimusotteessa korostuukin jatkuvuus katkoksen sijaan. Tämä näkyy myös suhteessa kohdetekstiin: Raipola jäljittää uskollisesti Krohnin merkitsemiä polkuja, selvittäen miten ne on poljettu ja missä ne leikkaavat toisiaan.

Tutkijapersoonana Raipola asettuu tekstinsä taustalle. Hän häivyttää kirjoittavan ja lukevan ruumiinsa kuin Krohn monien Håkan-henkilöhahmojensa yksilöllisyyden. Tämä ratkaisu on toki omiaan korostamaan krohnilaista näkökulmaa, jossa ”yksityishenkilöiden afäärit” eivät ole kiinnostavia ei-inhimillisen todellisuuden ymmärtämisen kannalta, ja jossa persoonallinen elämä on parhaimmillaankin sattumien suosta nousevaa kuhinaa. Raipolan valinta on perusteltu, ja akateemisessa ekosysteemissä selviytymisen kannalta se on varmasti myös viisas. Kuitenkin Raipolan valinta – yhdessä tutkimuksen temaattisen fokuksen kanssa – vahvistaa oletusta tekstuaalisen merkityksen ja materiaalisen todellisuuden välisestä kuilusta. Materiaalinen käänne kutsuu tekemään radikaalimpaa posthumanistista tutkimusta, jossa ei-inhimilliset toimijuudet vaikuttavat myös tutkijassa ja tutkimuksen tekstissä.

Yksi posthumanistisen kirjallisuudentutkimuksen kiinnostavimmista mahdollisuuksista on tekstin ja kertomusten uudelleenjäsenitys osaksi enemmän kuin inhimillistä todellisuutta. Voidaan kysyä, Karoliina Lummaan (esim. 2010, 2013) tapaan, mitä ei-ihmiset tekevät tekstile.

Osallistuvatko linnut, koneelliset älyt, luonnonvalinnan prosessit ja gammasäteily tekstin merkitysten syntyyn? Millaisia jälkiä ne painavat lukeviin ja kirjoittaviin ihmiskehoihin? Onko materiaalisessa ekokritiikissä tilaa merkityksiä tuottaville ei-inhimillisille toimijuuksille – ja jos on, millä tavalla niiden kanssa kirjoitetaan?

Lähteet

Ansell-Pearson, Keith. "Life Becoming Body: On the 'Meaning' of Post Human Evolution." *Cultural Values* 1:2 (1997). 219–240. Print.

Iovino, Serenella. "Material Ecocriticism: Matter, Text, and Posthuman Ethics." *Literature, Ecology, Ethics: Recent Trends in European Ecocriticism*. Eds. Timo Müller & Michael Sauter. Heidelberg: Winter Verlag, 2012. 51–68. Print.

Lummaa, Karoliina. *Poliittinen siivekäs. Lintujen konkreettisuus suomalaisessa 1970-luvun ympäristörunoudessa. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 102*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston Nykykulttuurin tutkimusyksikkö, 2010. Print.

- - - . "Runous, ei-inhimillinen ja edustamisen politiikka." *Toisin sanoin: taiteentutkimusta representaation jälkeen*. Eds. Ilona Hongisto & Kaisa Kurikka. Turku: Eetos, 2013. 79–109. Print.

Lyytikäinen, Pirjo. *Leena Krohn ja allegorian kaupungit*. Helsinki: SKS, 2013. Print.

McHale, Brian. "Whatever Happened to Descriptive Poetics." *The Point of Theory: Practices of Cultural Analysis*. Eds. Mieke Bal & Inge E. Boer. New York: Continuum, 1994. 56–65. Print.

Roden, David. "Deconstruction and Excision in Philosophical Posthumanism." *The Journal of Evolution & Technology* 21:1 (2010). 27–36. Print.

Wolfe, Gary. "Evaporating Genres: Strategies of Dissolution in Postmodern Fantastic." *Edging into the Future: Science Fiction and Contemporary Cultural Transformation*. Eds. V. Hollinger & J. Gordon. Philadelphia: Pennsylvania University Press, 2002. 11–29. Print.